

Interaktioner och relationer mellan lärare och elever, en kort översikt

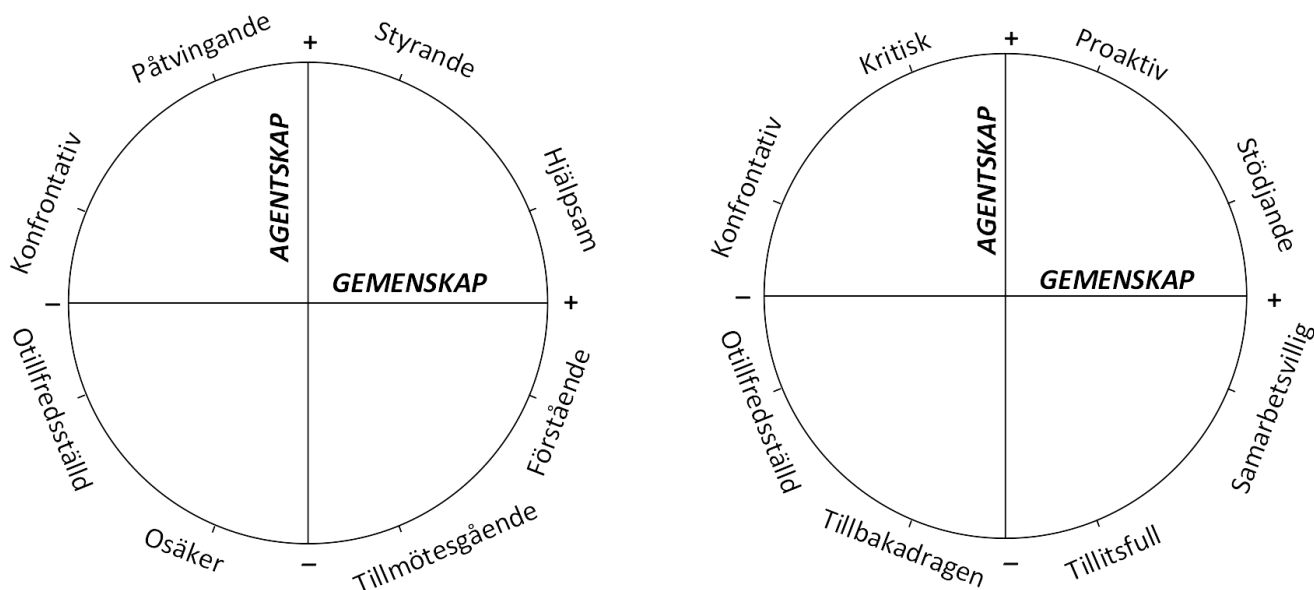
Theo Wubbels

Utrechts Universitet, Nederländerna

Positiva relationer mellan lärare och elever är av största vikt för elevers lärande (se t ex Wubbels, et al., 2016). Lärare som har positiva relationer med sina elever sägs ofta ha "varma krav", det vill säga de visar omsorg om sina elever samtidigt som de också ställer höga krav på dem (Ross et al., 2008). Sådana lärar-elev-relationer (ett ganska stabilt, generellt beteende, eftersom det är konstant över en längre tid) byggs upp genom interaktioner mellan läraren och eleverna (det beteende som elever och lärare uppvisar från en stund till nästa), särskilt under det första mötet mellan läraren och en ny klass (Mainhard et al., 2011).

Interpersonell psykologi

Den interpersonell psykologin erbjuder en referensram för analys av mellanmänniska relationer och interaktioner. En grundläggande förutsättning för interpersonell psykologisk teori är att allt mellanmänniskt beteende kan beskrivas utifrån två vinkelräta dimensioner, som tillsammans bildar basen för en cirkulär struktur. Beroende på sammanhanget (till exempel psykiatri, familj, utbildning) benämns dimensionerna något olika, men på metanivå brukar benämningarna **Auktoritet (Agency)** och **Gemenskap (Communion)** användas (Gurtman, 2009). **Auktoritet** innebär att en individ märks ut, blir dominant, och kan utöva makt och kontroll, medan **Gemenskap** innebär att individen är social, ger uttryck för kärlek, tillhörighet, vänlighet och gemensamhetskänsla. Den tvådimensionella cirkulära strukturen indikerar att allt mellanmänniskt beteende kan placeras utmed omkretsen av en cirkel. Beroende på dess position på denna **Interpersonella Cirkel** kan allt beteende betraktas som en specifik blandning av auktoritet och gemenskap. Till exempel, att konfrontera någon har hög grad av Auktoritet men låg grad av Gemenskap.

Figur 1. Den interpersonliga cirkeln för läraren (till vänster; Mainhard, 2015) och för eleverna (till höger; Pennings et al., 2018).

Ett kännetecken på interaktioner är **komplementaritet**, det vill säga att olika inslag i interaktionen kompletterar varandra. Komplementaritet beskriver den mest troliga, förväntade reaktionen på beteendet i en interaktion. I gemenskapsdimensionen är det mest troligt att en persons beteende i en interaktion inbjuder till ett liknande beteende hos någon annan. Vänskapligt beteende, till exempel, framkallar en vänskaplig reaktion, och ilsket beteende väcker förargelse. Sådana reaktioner i en kommunikation, till exempel mellan föräldrar och barn, kan ge upphov till en positiv spiral i interaktionen, så att föräldrar och barn får en mera vänskaplig relation och att det skapas en varm, stödjande och trygg miljö. Emellertid kan den komplementära responsen i gemenskapsdimensionen också leda till en spiral av aggressiva reaktioner.

Om en man visar sig förargad på sin hustru, till exempel, kan det väcka en liknande respons hos hustrun och vice versa. En persons beteende inom auktoritetsdimensionen väcker troligen en respons med en motsatt interpersonlig innebörd hos den andra personen som är inblandad i interaktionen: dominant beteende hos en mor, till exempel, kan ge upphov till ett undergivet beteende hos barnet, och ett undergivet beteende kan leda till att mottagaren (i det här fallet modern) försöker ta kontroll.

Interpersonliga lärar-elevcirklar

Interpersonell psykologisk teori har tillämpats för att beskriva interaktioner mellan lärare och elever ögonblick-för-ögonblick i stabila, generaliserade relationer.

Figur 1 presenterar typiska beskrivningar av lärares och elevers interpersonliga klassrumsbeteenden, representerade som en blandning av Auktoritet och Gemenskap i mellanmänskliga cirklar för lärare respektive elever. Till exempel, deskriptorerna **hjälpssam** och **konfrontativ** för läraren, respektive **stödjande** och **konfrontativ** för eleven, delar graden av **Auktoritet** men är motsatta när det gäller graden av **Gemenskap**.

En enkät (tillgänglig på många språk, däribland svenska) kan användas för att kartlägga hur elever och lärare uppfattar lärar-elev-relationer. Tabell 1 ger en uppfattning om denna "Enkät gällande lärares interaktion i klassrummet" (Questionnaire on Teacher Interaction), och resultatet i en klass som fick besvara enkäten presenteras med hjälp av en graf i figur 2. Profilen i figur 2 visar nederländska högstadiееlevers genomsnittliga uppfattningar om sina lärare. Forskning har visat att lärar-elev-relationer som karakteriseras av hög grad av **Auktoritet** och medelhög grad av **Gemenskap** främjar elevers lärande.

Skala	Typiskt item
Styrande	Han/hon är en bra ledare
Hjälpssam	Han/hon är någon vi kan lita på
Förstående	Om vi har något att säga, så lyssnar han/hon
Tillmötesgående	Han/hon ger oss mycket fri tid i klassrummet
Osäker	Han/hon verkar osäker
Otillfredsställd	Han/hon är misstänksam
Konfrontativ	Han/hon blir arg
Påtvingande	Han/hon är sträng

Table 1. Tabell 1: Typiska item för var och en av de åtta skalorna i enkäten.

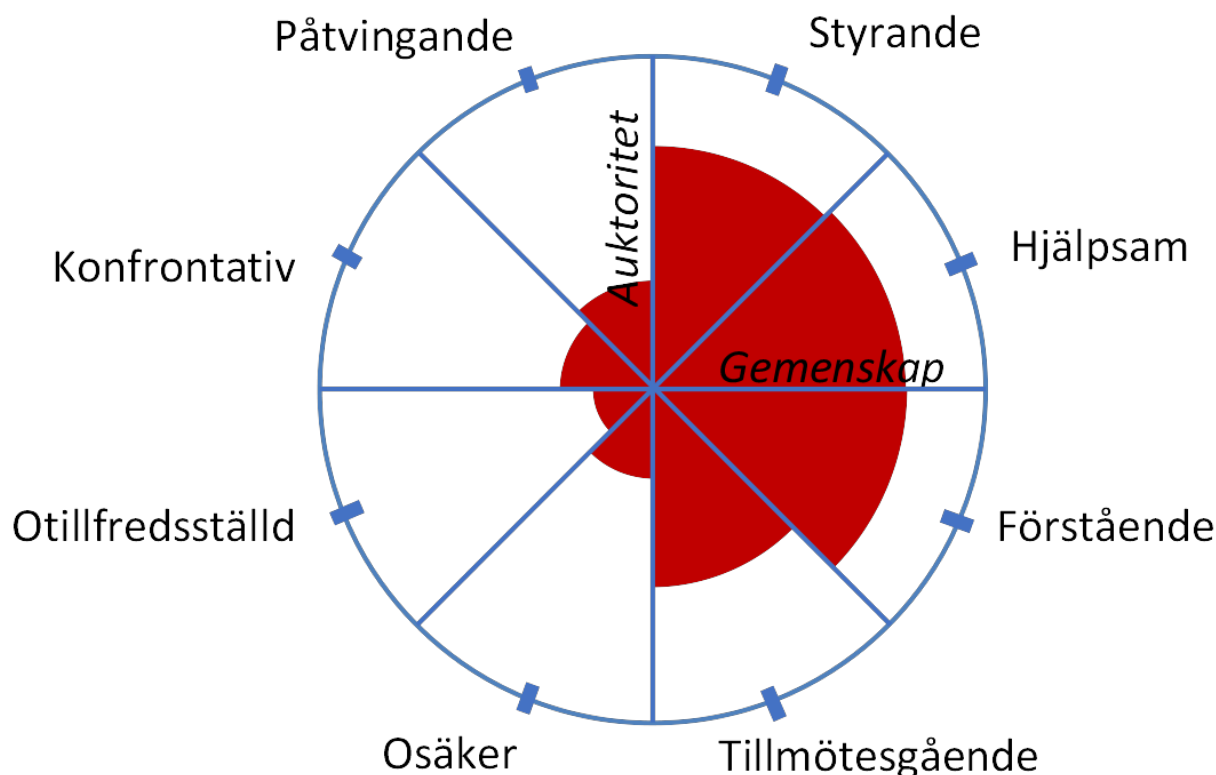

Figure 2. Figur 2. Genomsnittlig profil för nederländska elevers uppfattningar om sina högstadielärare.

Komplementaritet i lärar-elev-relationer

Komplementaritet i gemenskapsdimensionen i klassrumsinteraktionen är en viktig mekanism när det gäller att bygga upp relationerna mellan läraren och eleverna i en klass. Ett konfrontativt beteende från läraren kan bjuda in till en aggressiv respons från eleverna, vilket i sin tur väcker aggression hos läraren, och så vidare. Det kan leda till utvecklandet av en aggressiv spiral, vilket får destruktiva konsekvenser för atmosfären i klassrummet. Om läraren däremot är vänlig mot sina elever, kommer eleverna att svara med att visa sig samarbetsvilliga, och följden blir en produktiv klassrumsatmosfär. Ett lärarbeteende med hög grad av auktoritet (dominant beteende) kommer troligen att leda till ett beteende hos eleverna med låg grad av auktoritet (undergivet beteende), medan ett undergivet lärarbeteende kan inbjuda eleverna till att ta kontroll över situationen. När läraren har använt lång tid för att förklara något för eleverna och sedan ställer en fråga, är eleverna oftast inte särskilt snabba med att svara, eftersom de först måste komma ut ur sin undergivna position som har förstärkts av lärarens långa utläggning. Om läraren sedan besvarar frågan själv, förstärks den hierarkiska ordningen mellan lärare och elever ytterligare med negativa konsekvenser för elevernas möjligheter till lärande.

Till lärarprofessionaliteten hör att läraren vid behov kan motstå sin naturliga benägenhet att svara komplementärt på elevernas beteende. Till exempel, när klassrummet är i oordning och eleverna är olydiga, är det kanske en naturlig och intuitiv reaktion hos läraren att bli konfrontativ och påtvingande. En sådan reaktion kan väcka aggression hos eleverna och bidrar till att situationen eskalerar till en kamp mellan läraren och eleverna. För att förhindra eller bryta en sådan utveckling skulle det förmodligen löna sig att anordna undervisningen på ett sådant sätt att läraren kan visa sig vänlig och empatisk. Detta kan bland annat innebära en pedagogisk inriktning, där eleverna sitter och arbetar på egen hand, medan läraren går runt i klassrummet och hjälper eleverna. I exemplet där läraren besvarar sin egen fråga, kan ett professionellt lärarbeteende innebära att visa

en låg grad av auktoritet (t ex genom att lugnt sätta sig ner) för att på så sätt ge eleverna möjlighet att svara på lärarens fråga.

Denna beskrivning är en introduktion till resultat av ett forskningsprogram vid Utrechts universitet i Nederländerna, som nu har pågått i mer än 35 år. En mera ingående beskrivning av programmet går att läsa i Wubbels (2017).

Theo Wubbels är numera professor emeritus vid Universitetet i Utrecht. Innan han blev akademiker arbetade han som lärare och rektor på en Montessoriskola. Under sin tid vid universitetet i Utrecht har han förutom sin forskning om den interpersonella ansatsen kopplat till lärares ledarskap med över 250 publicerade vetenskapligt granskade artiklar och böcker också varit ansvarig ledare för lärarutbildningen och dekan för utbildningsvetenskap.

Introduktion till professor Wubbels

Biträdande professor Marcus Samuelsson, IBL, har haft ett långvarig samarbete med professor Wubbels. Marcus Samuelsson berättar:

"Under tiden som doktorand i pedagogik med arbete med min avhandling om lärares ledarskap, kom jag i kontakt med nederländsk forskning gjord av Theo Wubbels. Som universitetslektor tog jag kontakt med och tog emot honom som gäst vid IBL/Pedis högre seminarium då kallat Kollegium för skolutveckling. I samband med besöket vid Linköpings universitet föreläste professor Wubbels för blivande lärare om lärares ledarskap. I utvärderingen framkom att inget annat innehåll i kursen hade varit lika betydelsefullt för studenterna som hans föreläsning. Nästa steg i samarbetet innebar att en student under min handledning översatte och provade en enkät gällande lärares interaktion i klassrummet. Vårt senaste samarbete har handlat om professor Wubbels medverkan i en doktorandkurs kallad Lärares ledarskap - villkor och praktik som jag från LiU givit i samarbete med Sara Irisdotter Aldenmyr och Sören Högberg vid högskolan i Dalarna. Utöver det medverkar han i en kommande antologi kallad Ledarskap, sociala relationer och konflikthantering som jag varit redaktör för tillsammans med Martin Karlberg vid Uppsala universitet."

Referenser

1. Gurtman, Michael. B. (2009). Exploring Personality with the interpersonal circumplex. *Social Psychology Compass*, 3, 1-19.
2. Mainhard, Tim. M. (2015). Liking a tough teacher: interpersonal characteristics of teaching and students' achievement goals. *School Psychology International*, 36(6), 559-574.
3. Mainhard, Tim. M., Brekelmans, Mieke., den Brok, Perry., & Wubbels, Theo. (2011). The development of the Classroom social climate during the first months of the school year. *Contemporary Educational Psychology*, 36, 190-200.
4. Pennings, Helena. J. M., Brekelmans, Mieke., Sadler, Pamela., Claessens, Luce. C.A., van der Want, Anna.
5. C., & van Tartwijk, Jan. (2018). Interpersonal adaptation in teacher-student interaction. *Learning and Instruction*, 55, 41-57.
6. Ross, Dorene. D., Bondy, Elizabeth., Galligane, C., & Hambacher, Elyse. (2008). Promoting academic engagement through insistence: Being a Warm demander. *Childhood Education*, 84(3), 142-146.
7. Wubbels, Theo. (2017), in collaboration with Brekelmans, Mieke ., Mainhard, Tim., den Brok, Perry., & van Tartwijk, Jan. Teacher-student relationships and interactions as a factor in learning environments.
8. 36th Vernon-Wall Lecture. Birmingham: The Psychology of Education Section of The British Psychological Society. ISBN: 978-1-85433-738-2 (40 pp).
9. Wubbels, Theo., Brekelmans, Mieke., Mainhard, Tim., den Brok, Perry., & van Tartwijk, Jan. (2016).

10. Teacher-student relationships and student achievement, In K. R. Wentzel & G. B. Ramani (Eds.), *Handbook of Social influences in school contexts: Social-Emotional, Motivation, and Cognitive Outcomes*. (pp. 127-142). New York: Routledge.